

๑๔. ความไม่บริสุทธิ์ด้วยกุศลธรรมอย่างแท้จริง

The Extreme Impurity of Wholesome States

ขอน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

In Honor of the Blessed One of the Fully Enlightened One

By Nithee Siripat – Siripat.com and Academiae Network. 2016

ความสำคัญของบทความ

หลักการปฏิบัติที่สากลมากที่สุด คือ พุทธโอวาท ๓ ประการ ได้แก่ (๑) ไม่ทำความชั่วทั้งปวง นั่นคือ เว้นจากอกุศลกรรมทั้งปวง (๒) ทำความดีให้เทียบพร้อม นั่นคือ หมั่นประกอบกุศลกรรมทั้งปวง (๓) ทำใจของตนให้สะอาดบริสุทธิ์ นั่นคือ ชำระจิตใจให้เป็นอภัยกถสมาเสมอ เพราะฉะนั้น ในการประกอบกุศลกรรมต้องเริ่มต้นจาก “ศีลวิสุทธิ” ได้แก่ กุศลกรรมบถ ๑๐ [กายสุจริต ๓-วจีสุจริต ๔-มโนสุจริต ๓] และ ปาริสุทธศีล ๔ [ปาฏิโมกขสังวรศีล-อินทริยสังวรศีล-อาชีวาปาริสุทธศีล-ปัจฉัยสันนิสิตศีล] หรืออย่างน้อยที่สุด ก็ด้วยการสมาทานประพจน์ได้ด้วย “เบญจศีล-ศีล ๕” [ไม่ฆ่าสัตว์-ไม่ลักขโมย-ไม่ผิดใจ-ไม่โกหก-ไม่เสพน้ำเมา] ที่จิตสหระคด้วย “เบญจธรรม” [เมตตาและกรุณา-สัมมาอาชีวะ-กามสังวร-สังจาจะ-สติสัมปชัญญะ] สิ่งเหล่านี้ ทำให้จิตใจไม่ขุ่นมัวเป็นเศร้าหมองไม่เกิดตัณหา ความพยายาม และคิดเบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย รวมทั้งตนเองให้เดือดร้อนลำบากเปล่าๆ ทำให้เกิดปัญญาเห็นกรรมในสัตว์ทั้งหลาย [กัมมัสสกตาปัญญา] จิตจึงสหระคด้วยกุศลธรรมกับเต็มความว่างเปล่าปรุงแต่งจิต [อุเบกขา-เอกัคคตา-อนัตตสังขยา-อานัญชาภิสังขาร] ฉะนั้น ในการเห็นธรรมด้วยจิตปราศจากนิรณเป็นสมาธิกับปัญญาที่บริสุทธิ์ด้วยอุเบกขาแห่งความว่างเปล่าไม่ใช่ออกคิลาเอียงหรือสหระคด้วยอวิชชา [ปราศจากปัญญา ๓: ตัณหา-ทิฏฐิ-มานะ] ไม่มัวเมาไปในอกุศลธรรมทั้งปวง ผู้ปฏิบัติธรรมได้เช่นนี้ก่อน ย่อมเกิดภาวะอันยอดเยี่ยมถึงพร้อมใน ๓ อย่าง ได้แก่ (๑) การเห็นอันเยี่ยมถึงธรรมและนิพพาน-ทัตธานุตตริยะ (๒) การปฏิบัติอันเยี่ยมถึงอริยมรรค-ปฏิบัติทานุตตริยะ (๓) การพ้นอันเยี่ยมจากกิเลสทั้งปวงแล้ว-วิมุตตานุตตริยะ เพราะฉะนั้น การเห็นปรมัตถประโยชน์ที่จะให้เข้าถึง “สัจภาวะแห่งนิพพาน” ให้ได้ ย่อมกลายเป็นจุดหมายอันยิ่งยวดแห่งอรรถธรรม ไม่ยอมเสียเวลาไปในกรรมที่ไร้สาระหาประโยชน์มิได้ ไม่ยอมให้นิรณทั้งหลายมาครอบงำปริยฐานจิตใจได้ มีแต่ตั้งจิตมั่นใน “วุฏฐานคามินีปฏิบัติ” หลีกออกจากสังขารธรรมทั้งหลายเพื่อให้ถึงแก่นแท้แห่งธรรมในอริยมรรคเป็นสำคัญ สิ่งเหล่านี้คือปฏิบัติอันเป็นธรรมสำหรับคนคิดเป็นศรีสริมงคลแก่ความเป็นมนุษย์.

บทความที่ ๑๔ ประจำปี ๒๕๕๕ – ความไม่บริสุทธิ์ด้วยกุศลธรรมอย่างแท้จริง

ข้อผิดพลาดที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง อันเกิดขึ้นในการปฏิบัติธรรม ที่ผู้ปฏิบัติธรรมส่วนใหญ่ มักมองข้ามความสำคัญอยู่เสมอ คือ การมนสิการกรรมฐาน [อานาปานสติสมาธิ] ที่เกิดปัญญาเห็นธรรมไม่แตกฉานระหว่าง (๑) “กุศลธรรม” [Wholesome States] หมายถึง ธรรมที่เป็นกุศล สภาวะที่ฉลาด ดีงาม เอื้อแก่สุขภาพจิต เกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจ ได้แก่ กุศลมูล ๓ ก็ดี นามขันธ์ ๕ ที่สัมปยุตต์ด้วย “กุศลมูล” [อโโลกะ-อโทสะ-อโมหะ] นั่นก็คือ กายกรรม-วจีกรรม-มโนกรรม ที่มี “กุศลมูล” เป็นสมุฏฐาน ก็ดี กล่าวสั้นว่า กุศลในภูมิ ๔ กับ (๒) “อกุศลธรรม” [Unwholesome States] หมายถึง ธรรมที่เป็นอกุศล สภาวะที่ตรงข้ามกับกุศล ได้แก่ อกุศลมูล ๓ และกิเลสอันมีฐานเดียวกับ “อกุศลมูล” [โลภะ-โทสะ-โมหะ] นั่น ก็ดี นามขันธ์ ๕ ที่สัมปยุตต์ด้วยอกุศลมูลนั้น ก็ดี กายกรรม-วจีกรรม-มโนกรรม ที่มี “อกุศลมูล” เป็นสมุฏฐาน ก็ดี กล่าวสั้นว่า อกุศลจิตอุปบาท ๑๒ [โลภมูลจิต ๘-โทสมูลจิต ๒-โมหมูลจิต ๒] ฉะนั้น ความสับสนปนเพื่อนในการจำแนกแจกธรรมที่เป็นปัญญาเชิงภาคทฤษฎี กับที่เป็นพฤติกรรมเชิงภาคปฏิบัติ มีความไม่สอดคล้องต้องกันนั้น ย่อมเกิดมูลเหตุจาก “วิปลาต ๔” [Distortion] หมายถึง ความรู้เห็นคลาดเคลื่อน หรือเป็น ความรู้ที่เข้าใจผิดเพี้ยนจากความเป็นจริง ดังนี้ (๑) “สัญญาวิปลาต” คือ สัญญาคลาดเคลื่อน หมายถึงผิดพลาดจากความ เป็นจริง (๒) “จิตตวิปลาต” คือ จิตคลาดเคลื่อน ความคิดผิดพลาดจากความ เป็นจริง (๓) “ทัญญูวิปลาต” คือ ทัญญูคลาดเคลื่อน ความเห็นผิดพลาดจากความ เป็นจริง โดยเฉพาะ เชื่อถือไปตาม สัญญาวิปลาต หรือ จิตตวิปลาต นั้น ความวิปลาตใน ๓ ระดับ นี้ ส่งผลให้เกิดความวิปลาตในอีก ๔ ด้าน ได้แก่

- (๑) วิปลาตในสิ่งที่ไม่เที่ยง ว่าเที่ยง
- (๒) วิปลาตในสิ่งที่เป็นทุกข์ ว่าสุข
- (๓) วิปลาตในสิ่งที่ไม่เป็นตัวตน ว่าตัวตน
- (๔) วิปลาตในสิ่งที่ไม่งาม ว่างาม

แต่สิ่งที่น่ากลัวที่สุดที่เกิดขึ้นในวงศาสนา คือ พวกคนชั่วแสสร้งทำตนเป็นผู้ทรงศีลทรงธรรม โดยพากันเข้ามาแสวงหาลาภสักการะ รวมทั้งพวกอสังขี และเดียรถีย์ มาหลอกลวงที่ต้องการศึกษาพระศาสนาอย่างแท้จริง แต่กลับเสียท่าเสียจังหวะมาเจอพวกเฮงชวยนี้ก่อน ดูเหมือนเป็นของแท้ กลับกลายเป็นของปลอมหรือของลอกเลียนแบบ และยังคงทำทางดีว่าของจริงเสียอีก ตอนแรกก็ไม่ค่อยจะเห็นวิปลาตไปมากเท่าไร พอหนักๆ เข้า ก็ออกฉายให้เห็น ผู้ปฏิบัติธรรมต้องระวังเอาไว้ ขณะไปใช้ปฏิบัติธรรมตามสำนักปฏิบัติธรรมที่มีชื่อเสียง เพราะพวกนี้ทำงานเป็นระบบเครือข่าย ยิ่งไปแบบแสดงฐานะว่ามีเงินร่ำรวย ก็ยิ่งอันตรายมากเท่านั้น ไม่แนใจอย่าเอาของจัญไรเข้าบ้านก็แล้วกัน เดียวจะชวยทั้งบ้านอีก เขาเรียกว่าตายยกครัว ต้องพิจารณาให้ดี ก่อนจะไปเชื่อใจคนต่างหน้า ไม่ว่าจะป็นฝ่ายฆราวาสหรือฝ่ายสมณะก็ตาม [ให้พิจารณาตามเกณฑ์กาลามสูตร] ให้ใช้เวลานานๆ พิจารณา ก่อนตัดสินใจเชื่อในเรื่องนั้นๆ มันเป็นประโยชน์ต่อเราจริง ในทางปฏิบัติธรรมหรือไม่ หรือเป็นเรื่องเกินกว่าพระสัตตสุตสน์คำสอนของพระตถาคตอรหันตสัมมาสัม

พุทธเจ้า คิดให้ดี ถ้าไม่ใช่ก็อย่าไปบ้าเพติดเพติดกับคำสรรเสริญของพวกอุบาทว์จัญไรเหล่านี้อย่างเด็ดขาด มิฉะนั้น ก็เจออย่างแน่นอนอนความฉิบหายทั้งทรัพย์สินและชื่อเสียง คำว่า “คนชั่ว” มีปนอยู่ในทุกวงการ หัดฟังตนเองไว้ดีที่สุดในใจดีหรือความช่วยเหลือจากคนชั่ว หมายถึง ความฉิบหายวาวอดไม่เหลือเหลืออะไร ในอนาคตของผู้ขอความช่วยเหลือจากมัน เพราะคนคิดดียอมไม่เนรคุณบุญคนอื่น แต่กับคนชั่วต้องคิดให้ดี อย่าปลงใจเชื่อ ให้ความศรัทธาเร็วจนเกินไป จะจนใจเอง [เสียดธรรม-เพราะไม่มีจิตปลอดภัยด้วยความไม่ประมาท] เวลาเป็นเครื่องพิสูจน์ความดีกับความเลวได้เป็นอย่างดี ในการปฏิบัติธรรมก็เช่นเดียวกัน **ถ้ามีวาสนาดีได้โอกาสเป็นลูกศิษย์พระอรหันตจีนาสพเจ้าแล้ว ก็นับว่าเป็นผู้มีโชคดี** ถ้าไปเจอพวกขุมนรก ก็ให้หนีเร็วๆ อย่าไปวุ่นวายกับพวกนี้มาก ถ้าเห็นมารยาทกิริยาทรมาก็ถอนหลังหนีได้เลย ถ้าอยากรู้หลักธรรมอย่างจริงจัง ก็ศึกษาได้จากพระไตรปิฎกและสือดีๆ ทางพระศาสนามีมากมาย ฟังเทศน์จากพระอริยเจ้าทางวิฑูหรืออินเทอร์เนตคุณภาพสูงๆ มีมากมาย อย่าไปแสดงตัวถึงความอ่อนแอในความล้มเหลวทางชีวิตให้ผู้คนสังเวช หรือไปขอความเมตตากรุณาจากคนอื่นให้มากเกินไป **หัดต่อสู้ด้วยตนเอง คิดเอง ทำเอง ไว้บ้าง** ให้มันใกล้ตายจริงๆ เทวดามีดาพิทย์ [พระอริยสงฆ์] ย่อมเห็นคนดีตกทุกข์ได้ยาก คงไม่ยอมเสียโอกาสที่จะให้ความช่วยเหลือคนดี เป็นการสร้างทานบารมีอย่างมีเหตุผลของเทวดาองค์นั้น พวกคนชั่วมันจะคอยคิดหาโอกาสเอาผลประโยชน์เป็นหลักไว้ก่อน **มันไม่เคยทำบุญแล้วมันจะให้บุญให้ทานคนอื่นได้อย่างไร** นอกจากฝ่ายเราเป็นพวกสมองหมาปัญญาควายไปเอง ที่เข้าไปศรัทธาในพวกมัน และจุดอ่อนของเรานั้นเอง ที่เป็นจุดชวยจะสร้างวิบากกรรมที่ลำบากให้ตนเองต่อไป ไม่รู้จักจบสิ้น [การบอกความทุกข์ของตนต่อสาธารณะในบางครั้ง ก็คือการฆ่าตัวตายชนิดหนึ่ง เพราะเปิดโอกาสให้ทั้งคนดีและชั่วเข้ามาในชีวิตในเวลาเดียวกัน] การมีจุดอ่อนให้คนชั่วมันรู้จัก ก็เท่ากับบอกจุดตายให้พวกมันรู้ สุดท้ายก็ตกเป็นเหยื่อพวกมันในที่สุด ฉะนั้น **อย่าไปแสดงจุดอ่อนให้ศัตรูได้เห็นเด็ดขาด รีบแก้ไขข้อเสียนี้ให้ได้อย่างรวดเร็ว ด้วยการใช้เหตุผลและปัญญาเป็นส่วนประกอบให้ดีที่สุด**

ดังนั้น สำหรับผู้ปฏิบัติธรรมที่เกิดความฟุ้งซ่านวิปริตไป ย่อมมีโอกาสเกิดขึ้นได้เช่นกัน แม้จะมีโอกาสได้พบกับพระอริยเจ้าแล้วก็ตาม ซึ่งอาจเป็นเพราะเกิดจากการปฏิบัติธรรมที่ผิดขั้นตอน เกิดจากกิเลสอนุสัยที่ฝังอยู่ในพื้นจิต เมื่อประสบโอกาสเหมาะแล้ว ย่อมแสดงผลออกมาได้ ซึ่งต้องอาศัยปัญญาที่รู้เท่าทันในการกำจัดกิเลสอย่างละเอียดชนิดนี้ ถึงจะสู้กับกิเลสเช่นนี้ได้อย่างมีชัยชนะ ท่องคาถาอย่างเดียวไม่ชนะขาดลอยได้หรอก เพราะกิเลสมีกำลังแก่กล้ามาก ดังนี้ เป็นต้น แล้วถ้าถามว่า พระอริยเจ้าท่านช่วยอะไรได้มากไหม ก็ตอบได้ว่า ก็ได้แต่ชี้แนะให้แก้ไขได้พอสมควร แต่ไม่ใช่ทำพิธีสะเดาเคราะห์อย่างแน่นอน [ตามคติความเชื่อชาวบ้าน หรือคติลัทธิพราหมณ์] เช่น ให้ปล่อยปลาไหลทั้งตลาด นอนในโลงศพ บังสุกุลตาย-บังสุกุล เป็นต้น [โดยคิดเอาเองว่าคนเป็นได้ตายแล้ว มาเกิดใหม่อีก นับใหม่ คือ ล้างไฟเล่นใหม่] **เพราะไม่ใช่กิจของสงฆ์** [ไม่ควรอ้างเป็นเรื่องปัจเจกเข้าวัด] หรือ ก็อย่าไปชักชวนพระเข้าป่าเข้ารกผิดคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ให้เข้าใจความจริงแห่งชีวิตอย่างแท้จริงตามหลักพระพุทธศาสนาจะประเสริฐมากกว่า มีสติสังวรระวัง

ว่า คนทุกคนเกิดมาต้องตายอย่างแน่นอน กำหนดสติหน่อยๆ อยู่เนืองๆ เอาไว้ “มรณสติ” หมายถึง ระลึกถึงความตายอันจะต้องมีมาถึงตนเป็นธรรมดา พิจารณาให้มากๆ ที่จะให้เกิด “ความไม่ประมาท” [อัปมาทนะ]

ดังนั้น การเป็นพุทธศาสนิกชนที่ถึงพร้อมสมบูรณ์ด้วย “สัมมาทิฏฐิ” [ทิฏฐิสัมปทา] คือ ความเห็นชอบในอริยธรรม [อริยศีล-อริยสมาธิ-อริยปัญญา-อริยวิมุตติ] กับอริยมรรค [อริยมรรคมีองค์ ๘-อริยสัจ ๔-ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา (มรรค ๘-มัคคญาณ) = ภาวนา] และ “สัมมาสังกัปปะ” คือ ความนึกคิดถูกต้องชอบธรรม เช่น “กุศลวิตก ๓” ดังนี้

“กุศลวิตก ๓” หมายถึง ความตรึกที่เป็นกุศล ความนึกคิดที่ดีงาม ได้แก่

- (๑) “**เนกขัมมวิตก**” คือ ความตรึกปลอดจากกาม ความนึกคิดในทางเสียสละ ไม่คิดในการปรนปรีอสนองความอยากของตน
- (๒) “**อพยพาทวิตก**” คือ ความตรึกปลอดจากพยาบาท ความนึกคิดที่ประกอบด้วย *เมตตา* ไม่ขัดเคืองหรือเพ่งมองในแง่ร้าย
- (๓) “**อวิหิงสวิตก**” คือ ความตรึกปลอดจากการเบียดเบียน ความนึกคิดที่ประกอบด้วย *กรุณา* ไม่คิดร้ายหรือมุ่งทำลาย

เพราะฉะนั้น ทั้ง “สัมมาทิฏฐิ” กับ “สัมมาสังกัปปะ” นั้น เป็นฝ่ายการเจริญปัญญา จึงเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งที่เกิดขึ้นในกายตน ที่จะช่วยให้เกิด “ปัญญาเห็นธรรม” [ธรรมจักขุ-ดวงตาเห็นธรรม] แล้วค่อยพัฒนาปัญญาดังกล่าวนี้ไปสู่จิตที่ประเสริฐยิ่งแห่งสากล ที่เรียกว่า “อนุตตรियะ ๓” ดังนี้

“อนุตตรियะ ๓” หมายถึง *ภาวะอันยอดเยี่ยม-สิ่งที่ยอดเยี่ยม* ได้แก่

- (๑) “**ทัตสนาอนุตตรियะ**” คือ การเห็นอันเยี่ยม ได้แก่ ปัญญาอันเห็นธรรม หรืออย่างสูงสุด นั่นคือ เห็นนิพพาน
- (๒) “**ปฏิบัติทานุตตรियะ**” คือ การปฏิบัติอันเยี่ยม ได้แก่ การปฏิบัติธรรมที่เห็นแล้ว กล่าวให้ง่ายหมายเอา *มรรคมีองค์ ๘*
- (๓) “**วิมุตตานุตตรियะ**” คือ การพ้นอันเยี่ยม ได้แก่ ความหลุดพ้นอันเป็นผลแห่งการปฏิบัติ นั่นคือ ความหลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์ทั้งปวง นั่นคือ *นิพพาน*

แต่อย่างไรก็ตาม ทั้งหลายทั้งปวงนั้น ย่อมเกิดการเจริญภาวนากรรมฐาน อย่างถูกต้องเหมาะสมแก่ธรรมและขยันหมั่นเพียรจริงๆ ไม่ใช่ประพฤติปฏิบัติไปตามกระแสนิยมทางสังคม หรือตามการแสวงหาผลประโยชน์ของกลุ่มบุคคลที่ไม่ประสงค์ออกนาม ในการเจริญภาวนาคำด้วยอริยมรรค [อริยมรรคมีองค์ ๘-อริยสัจ ๔-ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ] นั้น เมื่อผู้ปฏิบัติธรรมมุ่งเน้นการเจริญวิปัสสนาด้วย “อนุตตสนา ๓” ให้มาก ย่อมทำให้เกิดปัญญาใน ๓ ประการ สิ่งนี้คือการสร้างปัญญาให้่องงามในทาง

พระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง อย่าไปเชื่อหมอดูให้มากเกินไป ให้ศรัทธาในความเป็นมนุษย์ของตนเอง ที่ประกอบด้วย “วิชาและจรณะ” ก็ให้ประพุดต้อนุปัสสนาตามความชำนาญในวิปัสสนาแต่อย่างนั้นๆ ได้แก่

- (๑) “อนิจจานุปัสสนา” คือ พิจารณาเห็นความไม่เที่ยง ย่อมเกิด “ชวันปัญญา” [ปัญญาเร็ว]
- (๒) “ทุกขานุปัสสนา” คือ พิจารณาเห็นสภาพแห่งทุกข์ ย่อมเกิด “นิพเพธิกปัญญา” [ปัญญาทำลายกิเลส]
- (๓) “อนัตตานุปัสสนา” คือ พิจารณาเห็นความไม่มีตัวตน ย่อมเกิด “มหาปัญญา” [ปัญญามาก]
- (๔) “นิพพิทานุปัสสนา” คือ พิจารณาเห็นความเบื่อหน่าย ย่อมเกิด “ตักขปัญญา” [ปัญญาคมกล้า]
- (๕) “วิราคานุปัสสนา” คือ พิจารณาเห็นความคลายกำหนดในราคะ ย่อมเกิด “วิบูลปัญญา” [ปัญญากว้างขวาง]
- (๖) “นิโรธานุปัสสนา” คือ การพิจารณาเห็นความดับแห่งสมุทัย ย่อมเกิด “คัมภีรปัญญา” [ปัญญาลึกซึ้ง = ปัญญาหยั่งลงในความลึกซึ้ง]
- (๗) “ปฏินิสัสคานุปัสสนา” คือ พิจารณาความถือผิดยึดมั่น ย่อมเกิด “อัสสามันตปัญญา” [ปัญญาไม่ไถ่]

แหล่งกำเนิดปัญญาเกิดขึ้นจากขั้นตอนวิปัสสนาภาวนาในส่วนนี้ เมื่อทำให้มากๆ ทำให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ย่อมเกิดอานิสงส์ทางปัญญาแตกฉานใน ๔ ด้าน ที่เรียกว่า “จตุปฏิสัมภิทาญาณ” ดังนี้

“ปฏิสัมภิทา ๔” หมายถึง ปัญญาแตกฉาน ได้แก่

- (๑) “อัตถปฏิสัมภิทา” คือ ปัญญาแตกฉานในอรรถ ปรีชาแจ้งในความหมาย เห็นข้อธรรมหรือความย่อ ก็สามารถแยกแยะอธิบายขยายออกไปได้โดยพิสดาร เห็นเหตุอย่างหนึ่ง ก็สามารถคิดแยกแยะกระจายเชื่อมโยงต่อออกไปได้จนล่วงรู้ถึงผล
- (๒) “ธัมมปฏิสัมภิทา” คือ ปัญญาแตกฉานในธรรม ปรีชาแจ้งในหลัก เห็นอรรถอธิบายพิสดาร ก็สามารถจับใจความมาตั้งเป็นกระทู้หรือหัวข้อได้ เห็นผลอย่างหนึ่ง ก็สามารถสืบสาวกลับไปหาเหตุได้
- (๓) “นิรุตติปฏิสัมภิทา” คือ ปัญญาแตกฉานในนิรุกติ ปรีชาแจ้งในภาษา รู้ศัพท์ ถ้อยคำบัญญัติและภาษาต่างๆ เข้าใจใช้คำพูดชี้แจงให้ผู้อื่นเข้าใจและเห็นตามได้
- (๔) “ปฏิภาณปฏิสัมภิทา” คือ ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ ปรีชาแจ้งในความคิดทันการ มีไหวพริบซึ่มซาบในความรู้ที่มีอยู่ เอามาเชื่อมโยงเข้าสร้างความคิดและเหตุผลขึ้นใหม่ ใช้ประโยชน์ได้สบบเหมาะ เข้ากับกรณีเข้ากับเหตุการณ์ และอานิสงส์ที่เกิดจากข้อนี้ ทำให้ผู้ปฏิบัติธรรมมีความฉลาดเฉลียวชาญในการพิจารณาสภาวธรรม ที่เรียกว่า “โกศล ๓” ดังนี้

“โกศล ๓” หมายถึง ความฉลาด-ความเชี่ยวชาญ ได้แก่

- (๑) “อายุโกศล” คือ ความฉลาดในความเจริญ รอบรู้ทางเจริญและเหตุของความเจริญ
- (๒) “อุปายโกศล” คือ ความฉลาดในความเสื่อม รอบรู้ทางเสื่อมและเหตุของความเสื่อม
- (๓) “อุบายโกศล” คือ ความฉลาดในอุบาย รอบรู้วิธีแก้ไขเหตุการณ์และวิธีที่จะทำให้สำเร็จ

ฉะนั้น ถ้าผู้ปฏิบัติธรรมไม่ตั้งใจจริงก็ไม่ประสบความสำเร็จได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อย่ามีมิตรชั่วอยู่ใกล้ตัว เป็นเด็ดขาด เพราะเป็นอัปรีภัยอัปโชค ทำให้สิ้นความคิด ไม่ก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม พระอริยสงฆ์ย่อมไม่สรรเสริญพวกคนชั่ว [อมรรค] และพวกคนโง่เขลา [เวาปัญญา-โง่เป็นแดนเกิดด้วยกรรมในกาลทั้ง ๓] แต่จะสรรเสริญคนที่ประกอบความเพียร ไม่ขาดเว้น [วิริยารัมภะ] ไม่สิ้นโดยในกุศลธรรมทั้งหลาย [กุศลธัมมานุโยค] และประการสำคัญ ต้องปฏิบัติธรรมเหมาะสมแก่กรรม ดำเนินชีวิตตามคลองธรรม [ธัมมานุธัมมปฏิบัติ] อันเป็นปฏิปทาอันยิ่งที่จะเกื้อกูลให้พบพระนิพพานตามกำลังอินทรีย์ของแต่ละบุคคล นอกจากนี้ ข้อประเด็นสำคัญอย่างยิ่งขาดอีกอย่างหนึ่ง เพื่อเป็นอุทาหรณ์สำหรับผู้ปฏิบัติธรรมทั้งหลาย คือ อย่างนี้จงสนใจไปตามอำเภอใจของตนเอง หรือการเพลนเพลนไปตามโลกธรรมทั้งหลาย [มีลาภ-ไม่มีลาภ-มียศ-ไม่มียศ-นินทา-สรรเสริญ-สุข-ทุกข์] ก็ให้ฝึกฝนตนเอง [ทมะ] ให้เข้าใจถึงการปล่อยวางด้วยจิตที่เป็นกลางในอารมณ์นั้นๆ ที่เกิดขึ้นกับตน ด้วยการรู้เท่าอย่างถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่เป็นไป ไม่ใช่ช่างไม่รู้อะไรเลย ที่เรียกว่า “อุเบกขา” [ไตรมัชฌัตตตา] หมายถึง ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือ มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรม ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง [ไม่มีอคติลำเอียง] พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ [มนสิการด้วย กัมมัสสกตาตัทธา] พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม [ธัมมานุธัมมปฏิบัติ] ไปตามธรรม [อริยมรรคมีองค์ ๘] รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดูด้วยจิตที่ว่างเปล่า หมั่นเติมความว่างเปล่า ลงในจิตอย่างสม่ำเสมอ ด้วยความไม่ประมาทอย่างไม่เสื่อมคลาย จิตว่างไม่ใช่ให้จิตเลอะเลือน ห้วนไหว ฟุ้งซ่าน สักสายไป ตามโลกธรรมทั้งหลาย เพราะไม่มีสติสัมปชัญญะ ในเมื่อไม่มีกิจกุศลที่ควรทำ เพราะรับผิดชอบตนได้ดีแล้ว บุคคลนั้นสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือควรได้รับผลอันสมกับความรับผิดชอบของตน เพื่อไม่ให้ “เสียวธรรม” [วิบัติ] อันจะเป็นอุปสรรคขัดขวางไม่เจริญก้าวหน้าในการเจริญภาวนาของตน อนึ่ง ในบางคนมีการเรียนรู้ธรรมในขั้นสูงๆ ได้เป็นอย่างดี ก็มา **เสียวธรรม** ได้ง่ายกับเรื่อง ไม่เป็นเรื่อง [ไม่สำรวมอินทรีย์อย่างแท้จริงและเกิดความประมาทในธรรม] เนื่องจากไม่ได้ยึดมั่นในพระธรรมวินัยอันเป็นคำสอนของพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างจริงจัง [ถือผิดด้วยประมาท] ซึ่งไม่ต่างจากผู้ฝ่าฝืนกฎระเบียบในหน้าที่ของตน ได้แก่

- (๑) “**วิราคะ**” คือ ความคลายกำหนัด
- (๒) “**วิสังโยค**” คือ ความหมดเครื่องผูกมัด
- (๓) “**อปยะ**” คือ ความไม่พอกพูนกิเลส
- (๔) “**อัปปิจจตา**” คือ ความมักน้อย
- (๕) “**สันตมุขี**” คือ ความสันโดษ
- (๖) “**ปวิเวก**” คือ ความสงัด
- (๗) “**วิริยารัมภะ**” คือ การประกอบความเพียร
- (๘) “**สุภรตา**” คือ ความเลี้ยงง่าย

ดังนั้น คำสอนเหล่านี้ ไม่ได้มีไว้ให้เทวดาปฏิบัติตาม แต่เป็นเรื่องความรับผิดชอบตามที่ของผู้ปฏิบัติธรรมพึงปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ไม่ละเลยอย่างไรสติสัมปชัญญะ มิฉะนั้น ก็ไม่น่าจะมาเรียกว่า “การปฏิบัติธรรม” ให้เสียใจพินกันเปล่าๆ หรือจะมาทำเป็นไม่รู้เรื่องว่า: “มีด้วยหรือเรื่องแบบนี้ ไม่รู้จริงๆ ว่ามี” [แกล้งทำไขสือ-รู้แล้วทำเป็นไม่รู้ คือ ฉลาดในทางที่ผิด ไม่ใช่พระอรหันต์คนอย่างแท้จริง] อนึ่ง เมื่อทำผิดแล้ว ย่อมเกิดแก่กรรมในวาระนั้นๆ จะมาถอนคำพูดอย่างในสภาไทยแล้วหายกันไม่ได้ เพราะในการปฏิบัติธรรมนั้น “ต้องคิดก่อนทำ” [อยู่อย่างมีสติสัมปชัญญะทุกขณะ] ไม่ใช่ “ทำแล้วค่อยคิดตาม” [ว่าฉิบหายหรือไม่ ส่วนใหญ่ก็ฉิบหายจริงๆ คือ วิบัติ ๔: สีลวิบัติ-อาจารย์วิบัติ-ทัญญูวิบัติ-อาชีวีวิบัติ] เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นผู้ทรงศีลทรงธรรมเป็นอย่างดีแล้ว ไม่น่าคิดพลาดในเรื่องอกุศลใดๆ ทั้งสิ้น เพราะมันเป็นเรื่องได้ไม่คุ้มเสียและไม่ใช่ว่าเรื่องของผู้มีปัญหาพึงกระทำใดๆ นอกจากนี้ ในการฟังหรืออ่านคำบรรยายธรรมทั้งหลายนั้น ส่วนใหญ่ก็มักจะกล่าวถึงประเด็นซ้ำๆ กัน ที่เป็นหัวใจสำคัญ เพราะไม่ใช่การเล่านิทานกล่อมเด็กก่อนนอน ที่จะสร้างความตื่นเต็นให้เด็กติดตามเรื่องตลอด ดังนั้น ผู้ปฏิบัติธรรมอย่าทำตัวเป็นเด็ก ผึกหัดเป็นผู้ใหญ่ที่มีความรับผิดชอบตนเองอย่างสูง ยิ่งแก่ใกล้ตายก็ยิ่งต้องรู้จักไม่เพเลิดเพลินในสังขารทั้งหลายและโลกอีกต่อไป เพราะมันใกล้เวลาจะไปแล้ว ไม่น่าจะมาหวังอะไรข้างหลัง มันจะอยู่มันจะไปอย่างไร ไม่ติดอกติดใจอะไรอีกแล้ว อย่าไปนึกเป็นผีเฝ้าสมบัติเลยดีกว่า ความเข้าใจเกี่ยวกับภาวะการณตายนี้ อธิบายได้ยาก เพราะผู้บรรยายยังไม่เคยตายมาก่อน มิฉะนั้น จะได้เล่าให้ฟังอย่างละเอียด แต่อย่างไรก็ตาม ให้ถือเป็นภาวะสำคัญในชีวิต ซึ่งสามารถกำหนดรู้ได้ด้วยการเจริญมรณสติภาวนา ระลึกถึงความตายเอาไว้ ให้เกิดสติสัมปชัญญะรู้ตัวตลอด ไม่ใช่มาตกใจผีตัวเอง จิตตัวเองมันหลอกตัวเองให้กลัว ทั้งที่มันก็มีผีอยู่กับตัวทุกวันทุกวินาที อยากรู้ว่าผีเป็นอย่างไร ก็ให้ลองหยุดหายใจสัก ๒-๓ นาที นั้นแหละผียังไม่เฝ้า ถ้าหยุดหายใจเลยนั้นไป ก็เป็นผีจริงๆ ผีมีอาชีพอ่างแน่นอน ตัวตนเราก็คือผี คนรอบข้างก็คือผี แล้วยังคิดอยู่กับพวกผีอีกหรือ [อสุภะยังหายใจ] หรือชอบดมผีจับผี ก็เชิญตามสบาย *ข้อยบ่เอาด้วยแล้ว ...!* เมื่อจิตไม่ถือมั่นในรูปกายแล้ว เห็นกายเป็นสิ่งปฏิถูลสกปรก ไม่ใช่สธระณะ ก็กำหนดพิจารณาจนเห็นเป็น **ขันธ ๕-อายตนะ ๑๒-ธาตุ ๑๘-และ-อินทรีย์ ๒๒** ซึ่งแยกออกเป็น ๒ ฝ่าย ได้แก่ (๑) **รูปธรรม** [ร่างกาย = **รูป**] กับ (๒) **นามธรรม** [จิต = **วิญญาณ เจตสิก =**

เวทนา-สัญญา-สังขาร ฉะนั้น เจตสิก = จิต] ต่อจากนั้น ให้จำแนกแจกธรรมให้ละเอียด ได้แก่ *อายตนะ ๑๒-ธาตุ ๑๘-และ-อินทรีย์ ๒๒* พิจารณาต่อไปให้เห็นธรรมใน “*ปฏิจจนุปบาท ๑๒*” ให้เห็นเหตุแห่งทุกข์ คือ “*อวิชชา*” กับ “*ตัณหา*” ที่มีจิตสหระคด้วย “*ปิยรูป-สาตรูป ๑๐*” ได้แก่ *อายตนะภายใน ๖-อายตนะภายนอก ๖-วิญญาณ ๖-สัมผัส ๖-เวทนา ๖-สัญญา ๖-สังขเจตนา ๖-ตัณหา ๖-วิตก ๖* เพื่อพิจารณาให้เห็นการเกิดและดับของตัณหาให้ได้ อย่าไปคิดว่าเข้าใจแล้วทั้งหมด พิจารณาบ่อยๆ จนเกิดความเชี่ยวชาญ ให้จิตพิจารณาให้เร็วจนถึงขั้นเป็นภาพนิมิตให้ได้ นั่นแหละถึงจะกล่าวได้ว่าเห็นธรรม ไม่ใช่นึกคิดได้เพียงรูปพยัญชนะหรือเสียงเท่านั้น ต้องเห็นเป็นสภาวะธรรมที่เป็นอารมณ์แห่งจิตวิญญาณของตนที่เป็น “*นิมิตแห่งขั้น ๕*” ในขณะที่จิตเป็นสมาธิ คือ เป็นจิตสะอาดปราศจากนิวรณ์ [สัมมาสมาธิ] ซึ่งทำให้ “*สติบริสุทธิ์*” [สัมมสติ] ไปด้วย และ “*สัมปชัญญะคมชัด*” [ปัญญา] ไปด้วย [อุเบกขา] ดังนั้น จะพิจารณาสภาวะธรรมใดๆ ด้วยความว่างเปล่า ก็เห็น [อาการลักษณะแห่งจิต] ด้วยปัญญาหยั่งรู้ได้ตามเป็นจริง และไม่หลงไหลไปกับธรรมทั้งหลายเหล่านี้

อย่างไรก็ตาม ลักษณะของผู้ปฏิบัติธรรมจำแนกออกเป็น ๓ พวก ได้แก่ (๑) *พวกขบถุชฎีได้ก่อน แต่อ่อนทางปฏิบัติ* กับ (๒) *พวกอ่อนทฤษฎีแต่ชำนาญทางปฏิบัติ* และ (๓) *พวกชำนาญทั้งทฤษฎีและภาคปฏิบัติ* [นั่นคือ ผู้จริงในศาสตร์ทั้ง ๓ ได้แก่ *พุทธศาสนา-พุทธปรัชญา-พุทธศาสตร์*] แต่ประการสำคัญที่สุด ย่อมเป็นผู้รู้และเข้าใจดีถึง “*กุศลธรรม*” [สุจริต ๓] เป็นมูลฐานสำคัญในการปฏิบัติธรรมทุกขั้นตอน คือ มีความบริสุทธิ์ทั้ง ๓ กรรม ได้แก่ (๑) *กายกรรม-กายสุจริต ๓* (๒) *วจีกรรม-วจีสุจริต ๔* (๓) *มโนกรรม-มโนสุจริต ๓* หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “*กุศลกรรมบถ ๑๐*” ฉะนั้น เมื่อ “*กุศลธรรม*” [สุจริต ๓] สัมปยุตต์กับการเจริญจิตตภาวนา ธรรมทั้งหลายที่เกิดขึ้น เรียกว่า “*อานัญญา-โฆทานธรรม*” [สมาบัติ ๘ = รูปฌาน ๔-อรุฌาน ๔] แต่ “*กุศลธรรม*” [สุจริต ๓] ที่เกิดขึ้นทั้งใน (๑) การเจริญจิตตภาวนา [สมถะ-สมถกรรมฐาน] กับ (๒) การเจริญปัญญาภาวนา [วิปัสสนา-วิปัสสนากัมมัฏฐาน] เรียกว่า “*สมธรรม*” [ธรรมความสงบ] สำหรับประเด็นดังกล่าวนี้ ดูเหมือนว่าไม่มีอะไร แต่กลับเป็นเรื่องบังชี้ถึงความสำเร็จหรือความล้มเหลวอย่างคาดไม่ถึง ที่เกิดขึ้นในการเจริญภาวนาหรือการปฏิบัติธรรมนั่งสมาธิ เพราะฉะนั้น การเริ่มต้นที่ถูกขั้นตอนทุกวิธี ด้วยการชำระกายวาจาใจให้บริสุทธิ์ตั้งแต่ต้นจนจบ จึงเป็นภาระหน้าที่สำคัญของผู้ปฏิบัติธรรมแต่ละคน ไม่ใช่เดินหน้าแล้วหัวนกลับมาซ่อนแซมข้างหลัง ซึ่งจะเป็นเรื่องสำเร็จในการบรรลุอิทธิคุณธรรมในพระธรรมวินัยนี้ได้ยาก หรือหมดโอกาสบรรลุถึงโลกุตตรธรรม นั่นเอง

ประการสำคัญที่สุด ในระหว่างการปฏิบัติธรรมนั้น ความบริสุทธิ์แห่งไตรสิกขานั้น ย่อมรักษาอารมณ์แห่งกรรมฐานนั้นไว้ได้อย่างสถาพรด้วย “*การไม่คบคนชั่วเป็นมิตร*” ถ้าเป็นพระภิกษุ ก็มีบุคคลและสถานที่อันภิกษุไม่ควรไปมาหาสู่ ได้แก่ *โอโคจร ๖: (๑) หญิงแพศยา (๒) หญิงหม้าย (๓) สาวเทוו (๔) ภิกษุณี (๕) บัณเฑาะก์-กะเทย และ (๖) รานสุรา* ถ้าจะให้หมายถึงคนชั่วกรรมหนัก ก็คือ พวกโจร พวกนักเลง หรือ พวกอันธพาล รวมทั้งพวกประกอบกรรมชั่วในการทำมาหากินทุกประเภท คือ มิจฉาชีพ] ถ้าจะอบรมสั่งสอนได้

แต่อย่าคลุกคลีที่จะนำความเศร้าหมองมาสู่ตน แต่อย่าไปหวังผลงานอะไรกับคนชั่วให้มากนัก หรือ ไปหลง
 บุญกับพวกไร้สาระ ไม่มีอะไรเป็นแก่นสารในชีวิต ถ้ามีสติสัมปชัญญะไม่เป็นสมาธิที่แกร่งดีพอ ก็อาจทำให้
 เสียวกรรมได้ ก็ให้ถือเป็นเรื่อง “กัมมัสสกตา” [กรรมของสัตว์] ประการสำคัญอีกหนึ่ง อย่างหลงเชื่ออะไรต่างๆ
 เพราะเข้าตาจน ไม่มีทางเลือกในการทำมาหากิน แต่ให้ถือเรื่อง “กาลามสูตร” เป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจที่จะ
 เลือกระทำกรรมใดๆ โดยไม่ทำ “โยนิโสมนสิการ” [คิดถูกวิธีด้วยเหตุผล เห็นขอบเขตปัญหาได้ทุกมุมมอง
 มองเป็นเหตุปัจจัยทั้งหลายที่มาสัมพันธ์กันกลายเป็นปัญหานั้นๆ] ก่อนที่จะปลงใจเชื่อ [อิโหมกซ์] เสียก่อน
 ซึ่งผลวิบากที่ตามมาภายหลังอาจทำความเดือดร้อน คือ *วิปฏิสาร* ให้แก่ตนและคนรอบข้างได้ สำหรับเรื่อง
 สามัญพื้นฐานดังกล่าวนี้ เกิดขึ้นเสมอในการครองชีวิตทุกวัน และคนส่วนใหญ่ก็ประมาทในเรื่องนี้เสียด้วย
 เพราะตั้ง “เจตนาแห่งอธิฐานธรรม” [อธิฐานบารมี (ข้อ ๘ ในบารมี ๑๐) คือ ความตั้งใจมั่น การตัดสินใจ
 เด็ดเดี่ยว วางจุดหมายแห่งการกระทำของตนไว้แน่นอน และดำเนินตามนั้นแน่วแน่] ไว้ไม่ดีพอ รู้ไม่หมดสิ้น
 และรู้ไม่จริง [อธิฐานธรรม ๔: (๑) *ปัญญา*–ความรู้ชัด คือ หยั่งรู้ในเหตุผล พิจารณาให้เข้าใจในสภาวะของ
 สิ่งทั้งหลายจนเข้าถึงความจริง = *ญาณทัสสนะในสมาธิ* กับ *ญาณในวิปัสสนา* (๒) *สังจະ*–ความจริง คือ ดำรง
 มั่นในความจริงที่รู้ชัดด้วยปัญญา เริ่มแต่จริงวาจาจนถึงปรมาตตสังจະ = *อภิปัญญา* (๓) *จาคะ*–ความสละ คือ
 สละสิ่งอันเคยชิน ข้อที่เคยยึดถือไว้ และสิ่งทั้งหลายอันผิดพลาดจากความจริงเสียได้ เริ่มแต่สละอามิสจนถึง
 สละกิเลส = *วิราคะ* (๔) *อุปสมะ*–ความสงบ คือ ระงับโทษข้อขัดข้องมัวหมอง อันรุ่มวายเกิดจากกิเลส
 ทั้งหมดแล้วทำจิตใจให้สงบได้ = *ปวิเวก*] อย่างไรก็ตาม “อธิฐานธรรม ๔” ดังกล่าวนี้ ก็ตรงกับ คำว่า
 “บารมี” หมายถึง *ปฏิบัติอันยวดยิ่ง คุณธรรมที่ประพฤติกปฏิบัติอย่างยิ่งยวด คือ ความดีที่บำเพ็ญอย่างพิเศษ
 เพื่อบรรลุซึ่งจุดหมายอันสูง* เช่น ความเป็นพระพุทธรเจ้าและความเป็นมหาสาวก เป็นต้น ดังนี้

- (๑) “**ปัญญา**” (ข้อ ๔ ในบารมี ๑๐) คือ ความรอบรู้ ความหยั่งรู้เหตุผล เข้าใจสภาวะของสิ่งทั้งหลาย
 ตามความเป็นจริง และรู้จักแก้ไขปฏิบัติจัดการต่างๆ โดยนัยแล้ว คือ “**สมณะกับวิปัสสนา**” [ฉาน
 กับญาณ อันมีสมุฏฐานมาจากกุศลธรรมทั้งปวง]
- (๒) “**สังจະ**” (ข้อ ๗ ในบารมี ๑๐) คือ ความจริง คือ พุดจริง–ทำจริง–และ–จริงใจ หรือการเกิดปัญญา
 แดกฉานในอริยสังจธรรมทั้งหลาย [อริยสังจ ๔–ธรรมจักร]
- (๓) “**ทาน**” (ข้อ ๑ ในบารมี ๑๐) คือ การให้ การเสียสละ โดยเฉพาะการให้ทานสูงสุด คือ “**ธรรมทาน**”
 เป็นการให้ปัญญาแก่ผู้อื่น อันเป็นกรุณาคุณหรือกิจในความเป็นพุทธะ
- (๔) “**เนกขัมมะ**” (ข้อ ๓ ในบารมี ๑๐) คือ การออกบวช [สมณธรรม] ความปลีกตัวปลีกใจจากกาม
 [ประพฤติพรหมจรรย์ = **ไตรสิกขา** คือ สีล–สมาธิ–ปัญญา]

ดังนั้น ผู้ปฏิบัติธรรมบางคนอาจอยู่ในภาวะที่เรียกว่า “จุดใต้ตัดต่อ” เพราะศีลธรรมไม่ออก กิเลสต่างๆ ไป เพราะมี **อวิชชา**-ความไม่รู้จริง และ **ปมาทะ**-ความปรมาท [ค้นหา-อุปาทาน = **ปัญจะ ๓**: ค้นหา-ทักขิ-มานะ] ความไม่เชื่อที่ไม่ประกอบด้วยเหตุผล คือ ตัวบ่อนทำลายโอกาสที่ดีในการพัฒนาปัญญาของคน เพราะจิตขุ่นมัวหรือเศร้าหมอง ไม่สามารถรับคุณธรรมความดีได้ง่าย จิตถูกครอบงำกลุ่มรุมด้วยนิวรณ์ปกิเลสทั้งหลาย [โดยเฉพาะอย่าง **วิกิจฉา**-ความละวางสงสัย คำว่า “**นิรณ**” หมายถึง **นิรณ ๕**-อวิชชา-อติ-อกุศลธรรมทั้งปวง ซึ่งครอบคลุมการเข้าถึงภูมิทั้ง ๔ ซึ่งจะเข้าถึงได้ด้วย “**สมธรรม**” ทั้งหมด ได้แก่ (๑) **กามาวจรภูมิ** (เข้าถึงได้ด้วยศีลบริสุทธิ) (๒) **รูปาวจรภูมิ** (เข้าถึงได้ด้วยรูปฌาน ๔) (๓) **อรุปาวจรภูมิ** (เข้าถึงได้ด้วยอรุฌาน ๔) และ (๔) **โลกุตตรภูมิ** (เข้าถึงได้ด้วยอริยมรรค ๔) ตามลำดับ] เพราะฉะนั้น จิตที่ไม่เป็นสมาธิ ไม่ว่าจะอยู่ในขั้นใดก็ตาม ย่อมเป็นจิตที่สกปรกอยู่ มัวหมอง เศร้าหมอง ไม่ผ่องแผ้ว ไม่สดใสดำเนินการปฏิบัติธรรมอย่างถูกวิธี และไม่เกิดปัญญาเห็นธรรมทั้งปวง เพื่อจะดับทุกข์ทั้งปวงเช่นกัน ซึ่งเรียกว่า (๑) “**มฤตัสัจจะ-อสัมปชัญญะ**” ซึ่งแก้ทางด้วย (๒) “**สติ-สัมปชัญญะ**” ในปัญญาพื้นฐานดังกล่าวนี้ เป็นสมุทธานแห่งความล้มเหลวกับความสำเร็จ [อิทธบาท-วิถีความสำเร็จ] ของชีวิตและการปฏิบัติธรรม เพราะฉะนั้น ย่อมมุ่งข้ามความสำคัญในธรรมอันเป็นข้อธรรมย่อยที่สัมพันธ์กับข้อธรรมหลัก ที่ต้องจำแนกแจกธรรมให้เป็นหมวดๆ ไป โดยเฉพาะอย่าง การพิจารณาโดยกลาป [กลาปะ] ที่เรียกว่า “**กลาปวิปัสสนา**” [สัมมสนญาณ (ข้อ ๓ ในญาณ ๑๖) ที่อยู่ช่วงระหว่างกับ “**อุทัพพยานวิปัสสนาญาณ**” (ข้อ ๔ ในญาณ ๑๖) หมายถึง ญาณอันตามเห็นความเกิดและความดับ คือ พิจารณาความเกิดขึ้นและความดับไปแห่งเบญจขันธ์ (**นามรูปปริจเฉทญาณ** ข้อ ๑ ในญาณ ๑๓) ซึ่งเกิดจากปัญญาเห็นปฏิจสมุปบาทใน “**ขัมมัฏฐิติญาณ**” (ข้อ ๒ ในญาณ ๑๖) จนเห็นชัดว่าสิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นครั้งแล้วก็ต้องดับไปล้วนเกิดขึ้นแล้วก็ต้องดับไปทั้งหมด] นั่นคือ **ปัญญาพิจารณาเห็นนามรูปแห่งขันธ์ ๕ โดยไตรลักษณ์** ให้ผู้ปฏิบัติธรรมพิจารณาความแตกต่างระหว่าง (๑) “**มฤตัสัจจะ-อสัมปชัญญะ**” กับ (๒) “**สติ-สัมปชัญญะ**” พร้อมด้วย (๓) “**ทักขิวิสุทธิ-ทักขิสัมปทา**” ดังนี้

(๑) **มฤตัสัจจะ-อสัมปชัญญะ**

- (๑.๑) “**มฤตัสัจจะ**” หมายถึง ความระลึกไม่ได้-ความไม่ตามระลึก-ความไม่หวนระลึก-ความระลึกไม่ได้-อาการที่ระลึกไม่ได้-ความไม่ทรงจำ-ความเลื่อนลอย-ความหลงลืม
- (๑.๒) “**อสัมปชัญญะ**” หมายถึง ความไม่รู้-ความไม่เห็น-ความไม่ตรัสรู้-ความไม่รู้โดยสมควร-ความไม่รู้ตามความเป็นจริง-ความไม่แทงตลอด-ความไม่ถือเอาให้ถูกต้อง-ความไม่หยั่งลงโดยรอบคอบ-ความไม่พินิจ-ความไม่พิจารณา-ความไม่กระทำให้ประจักษ์-ความทราบปัญญา-ความโง่เขลา-ความไม่รู้ชัด-ความหลง-ความลุ่มหลง-ความหลงไหล-อวิชชา - โอะมะคืออวิชชา-โยคะคืออวิชชา-อนุสัยคืออวิชชา-ปริยภูฐานคืออวิชชา-ถัมคืออวิชชา - อกุศลมูลคือโมหะ

(๒) สติ-สัมปชัญญะ

(๒.๑) “**สติ**” หมายถึง (๑) **สติ**: ความตามระลึก-ความหวนระลึก (๒) **สติ**: กิริยาที่ระลึก-ความทรงจำ-ความไม่เลื่อนลอย-ความไม่ลืม **สติ**: สตินทริย์-สติพละ-สัมมาสติ คำว่า “**สติพล**” ก็คือ **สติ** นั้นเอง โดยที่ไม่หวนไหวไปเพราะความไม่มีสติ คำว่า “**สมาธิพล**” ก็คือ **สมาธิ** นั้นเอง โดยที่ไม่หวนไหวไปเพราะความฟุ้งซ่าน คำว่า “**สมถะ**” คือ **สมาธิ** และ คำว่า “**วิปัสสนา**” คือ **ปัญญา**

(๒.๒) “**สัมปชัญญะ**” หมายถึง (๑) **ปัญญา**: กิริยาที่รู้ชัด-ความวิจัย-ความเลือกสรร-ความวิจัยธรรม-ความกำหนดหมาย-ความเข้าไปกำหนด-ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ-ภาวะที่รู้-ภาวะที่ฉลาด-ภาวะที่รู้ละเอียด-ความรู้แจ่มแจ้ง-ความค้นคิด-ความใคร่ครวญ-ปัญญาเหมือนแผ่นดิน-ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส-ปัญญาเครื่องนำทาง-ความเห็นแจ้ง-ความรู้ชัด-ปัญญาเหมือนปลัก (๒) **ปัญญา**: ปัญญินทริย์-ปัญญาพละ-ปัญญาเหมือนศีลตรา-ปัญญาเหมือนปราสาท-ความสว่างคือปัญญา-แสงสว่างคือปัญญา-ปัญญาเหมือนประทีป-ปัญญาเหมือนดวงแก้ว-ความไม่หลง- ความวิจัยธรรม-สัมมาทิฏฐิ ฉะนั้น “**สัมปชัญญะ**” คือ **ญาณ** [ความรู้]

(๓) ทิฏฐิวิสูทธี-ทิฏฐีสัมปทา

(๓.๑) “**ทิฏฐิวิสูทธี**” หมายถึง (๑) ญาณเป็นเครื่องรู้ว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน [กัมมัตสกคาญาณ = รัชมัญญิตติ] (๒) ญาณอันสมควรแก่การหยั่งรู้อริยสัจจ ๔ [สัจจานุ โลมิกญาณ] (๓) ญาณของท่านผู้พร้อมเพรียงด้วยอริยมรรค ๔ [มัคคญาณ] (๔) ญาณของท่านผู้พร้อมเพรียงด้วยอริยผล ๔ [ผลญาณ]

(๓.๒) “**ทิฏฐีสัมปทา**” หมายถึง ความเห็นว่า (๑) ทานที่บุคคลให้แล้วย่อมมีผล (๒) การบุญช่าย่อมมีผล (๓) การบวงสรวงช่าย่อมมีผล (๔) ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีทำชั่วมีอยู่ (๕) โลกนี้มีอยู่ (๕) โลกอื่นมีอยู่ (๖) มารดามีอยู่ (๗) บิดามีอยู่ (๘) สัตว์ที่จุดติและอุบัติมีอยู่ (๙) สมณพราหมณ์ผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ มีอยู่ในโลก (๑๐) สมณพราหมณ์ที่ทำให้แจ้ง ซึ่งโลกนี้และโลกอื่น ด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วประกาศให้ผู้อื่นรู้ได้มีอยู่ในโลก ดังนี้ ความเห็นด้วย: (๑) **ปัญญา**: กิริยาที่รู้ชัด-ความวิจัย-ความเลือกสรร-ความวิจัยธรรม-ความกำหนดหมาย-ความเข้าไปกำหนด-ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ-ภาวะที่รู้-ภาวะที่ฉลาด-ภาวะที่รู้ละเอียด-ความรู้แจ่มแจ้ง-ความค้นคิด-ความใคร่ครวญ-ปัญญาเหมือนแผ่นดิน-ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส-ปัญญาเครื่องนำทาง-ความเห็นแจ้ง-ความรู้ชัด-ปัญญาเหมือนปลัก (๒) **ปัญญา**: ปัญญินทริย์-ปัญญาพละ-ปัญญาเหมือนศีลตรา-ปัญญาเหมือนปราสาท-ความสว่างคือปัญญา-แสงสว่างคือปัญญา-

ปัญญาเหมือนประทีป-ปัญญาเหมือนดวงแก้ว-ความไม่หลง- ความวิชัยธรรม-สัมมาทิฐิ
สัมมาทิฐิแม่ทั้งหมด จัดเป็น “**ทิฐิสัมปทา**”

อนึ่ง “ความเห็น-ความเชื่อ-ความศรัทธา-ความเลื่อมใส [ปสาทะ]” ทั้งหลายที่เกิดขึ้นในจิตของผู้ปฏิบัติ
ธรรม ที่ดำเนินตามสมุฏฐานถูกต้องโดยกำหนดธรรมคา [**ธรรมนิยาม ๓: สังขารทั้งปวง ไม่เที่ยง ๑ สังขารทั้ง
ปวง คงทนอยู่มิได้ ๑ ธรรมทั้งปวง ไม่เป็นตัวตน ๑**] และคล้อยตามหลักธรรมอันเป็น “**กฎธรรมชาติ**”
[อริยสัจ ๔-ปฏิจางสมุปบาท ๑๒-ไตรลักษณ์] นั้น ย่อมเป็นเรื่องที่ยิ่งใหญ่มาก ซึ่งรวมด้วยทั้งปัญญา ๒ อย่าง
ได้แก่

- (๑) “**ปัญญาเห็นธรรม**” = **ทัสสนามุคตริยะ**-การเห็นอันเยี่ยม (ข้อ ๑ ในอนุตตริยะ ๓) นั่นคือ
ปัญญาอันเห็นอาณาจักรธรรม [ดวงตาเห็นธรรม-ธรรมจักร] หรือ อย่างสูงสุดคือเห็นนิพพาน
- (๒) “**ปัญญาตรัสรู้**” [**สัมโพธิ**-ความตรัสรู้พร้อม **อภิสมัย**-ความตรัสรู้แล้ว **อนุโพธิ**-ความตรัสรู้
ตาม **ธรรมอภิสมัย**-การตรัสรู้ธรรม-การสำเร็จมรรคผล] = **ปฏิบัติทานุคตริยะ**-การปฏิบัติอัน
เยี่ยมที่เห็นประจักษ์แล้วด้วยตนเอง [ไตรสิกขา-อริยมรรคมีองค์ ๘-อริยสัจ ๔] (ข้อ ๒ ใน
อนุตตริยะ ๓) กับ **วิมุตตานุคตริยะ**-การพ้นอันเยี่ยม [ความหลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์ทั้ง
ปวง-นิพพาน] (ข้อ ๓ ในอนุตตริยะ ๓)

อนึ่ง ในคำว่า “**ปัญญา**” [Wisdom] นั้น คือ ธรรมชาติที่เป็น “**ธาตุรู้**” ที่รวมเป็นองค์ประกอบอยู่ใน “**วิญญาณ
ธาตุ**” (ข้อ ๖ ในธาตุ ๖) นั่นคือ บรรดาธาตุต่างๆ ที่เป็น “**อายตนะ ๑๒**” กับ “**ธาตุ ๑๘**” เพื่อให้พิจารณาเห็น
ธรรมในขณะจิตว่างเปล่า [(๑) **สมาธิ-สมาธะ** = **สุญญตะ-อนัตตตา** คือ จิตว่างเปล่า หรือ **อุเบกขา-เอกัคคตา**
นั่นคือ **จิตประภัสสร** กับ (๒) **วิปัสสนา** = **สุญญตะ-อนัตตตา** คือ การหยั่งรู้ด้วยความว่างเปล่า] ซึ่งไม่ใช่
ปัญญาตามวิสัยแห่งโลกียะ นั่นคือ “**สมาธิสามัญ**” กับ “**ปัญญาสามัญ**” ดากปกติในชีวิตประจำวัน ที่จะเข้าใจ
หลักธรรมดังกล่าวนี้ได้อย่างลึกซึ้งใน “**ภูมิแห่งวิปัสสนา**” [อภิธรรม] เพราะฉะนั้น “**จิตที่ว่างเปล่า**” กับ “**การ
หยั่งรู้ที่ว่างเปล่า**” เป็นภาวะจิตและปัญญาอยู่ใน โลกที่เป็นจริงโดยปรมาตถ์ [ปรมาตถธรรม ๔-ปรมาตถสัจจะ]
เพื่อจะก้าวไปสู่ภาวะที่เหนือโลกวิสัย นั่นคือ “**โลกุตตรธรรม-โลกุตตรภูมิ**” ดังนี้

การกำหนด “จิต-สติ-สมาธิ-สัมปชัญญะ” ตามพิจารณาด้วย “วิตก ๖” และ “วิจารณ์ ๖” ใน “กรรม” หรือ “สภาวะกรรม” ที่เกิดดับในบรรดากรรม [ปรหมัตถัจจะ] ต่อไปนี้ ได้แก่ อายตนะภายใน ๖-อินทรีย์ ๖-อายตนะภายนอก ๖-อารมณ์ ๖-วิญญาณ ๖-ธาตุ ๑๘ ดังนี้

- (๑) จักขุธาตุ-จักขายตนะ-จักขุปสาท-จักขุวิญญาณ-จักขุนทรีย์
- (๒) รูปธาตุ-รูปายตนะ-รูปารมณ
- (๓) **จักขุวิญญาณธาตุ**
- (๔) โสถธาตุ-โสธายตนะ-โสธปสาท-โสทวิญญาณ-โสธินทรีย์
- (๕) สัทธาธาตุ-สัทธายตนะ-สัทธารมณ
- (๖) **โสทวิญญาณธาตุ**
- (๗) ฆานธาตุ-ฆานายตนะ-ฆานปสาท-ฆานวิญญาณ-ฆานินทรีย์
- (๘) คันธธาตุ-คันธายตนะ-คันธารมณ
- (๙) **ฆานวิญญาณธาตุ**
- (๑๐) ชิวหาธาตุ-ชิวหายตนะ-ชิวหาปสาท-ชิวหาวิญญาณ-ชิวหินทรีย์
- (๑๑) รสธาตุ-รสายตนะ-รสารมณ
- (๑๒) **ชิวหาวิญญาณธาตุ**
- (๑๓) กายธาตุ-กายายตนะ-กายปสาท-กายวิญญาณ-กายินทรีย์
- (๑๔) โผฏฐัพพธาตุ-โผฏฐัพพายตนะ-โผฏฐัพพารมณ
- (๑๕) **กายวิญญาณธาตุ**
- (๑๖) มโนธาตุ-มนายตนะ-มโน-มโนวิญญาณ-มโนินทรีย์
- (๑๗) ธรรมธาตุ-ธรรมายตนะ-ธรรมารมณ
- (๑๘) **มโนวิญญาณธาตุ**

ฉะนั้น ในการศึกษา สภาวะ-ปรากฏการณ์-สภาวะกรรม ไม่ว่าจะเป็ฝ่ายความรู้ทางโลก [สมมติสังขะ: สสารวัตถุ-วัตถุธาตุ] หรือทางธรรม [ปรหมัตถัจจะ: จิตวิญญาณธาตุ-มโนวิญญาณ] ก็ตาม ก็ต้องพิจารณาด้วย คำว่า “ธาตุ-ธาตุธรรมชาติ” และการเกิดและการดับของสภาวะกรรมที่มีขึ้นในใจของมนุษย์ ก็คือ “กรรม ๓” ได้แก่ กายกรรม-วจีกรรม-มโนกรรม เพราะฉะนั้น จิตที่ไม่มี “กรรม” ยึดครอบครอง [อนุปาทินนกรรม ภาวะที่ปราศจากกรรมทั้ง ๓] จึงเป็นภาวะที่นำไปสู่ “นิพพาน” [อสังขตกรรม] ที่เรียกว่า “อมตธาตุ” ส่วน “ภาวะแห่งกุศลกรรม” จะสิ้นสุดลงที่ขึ้น “อรหัตตผลวิมุตติ” [จิตที่ประกอบด้วยอรหัตตผลญาณ] เมื่อก้าวสู่ “สังขภาวะแห่งนิพพาน” จึงเป็น “ภาวะแห่งอัพยาตกรรม” เท่านั้น กล่าวโดยย่อ ในกระบวนการคิดหรือการประมวลผลทางปัญญาในสมองมนุษย์นั้น ย่อมเจริญด้วย “ปรหมัตถกรรม ๔-ปรหมัตถัจจะ-อภิธรรม” ที่ถือเป็น หลักการ-หลักทฤษฎี นั่นคือ หลักอภิธรรม ฉะนั้น ผู้ปฏิบัติผู้ใดจะฝึกทักษะการคิดดังกล่าวนี้ได้ จนเกิด

ความชำนาญ ความคล่องแคล่ว ความฉลาด ที่ประกอบด้วย (๑) **ปัญญาเห็นธรรม** กับ (๒) **ปัญญาตรัสรู้** ซึ่งเป็นกระบวนการคิดที่ใช้ความเร็วสูง กับความเข้าใจที่ถูกต้อง [สัมมาทิฐิ-ทิฐิวิสูทธิ-ทิฐิสัมปทา-สัมมาสังกัปปะ] เพื่อจะลงความเห็นเป็น “ข้อสรุปแห่งความเป็นสากล” [Generalizations] ซึ่งหมายถึง **อริยสัจ ๔-ปฏิบัติสมุปปาท ๑๒-ไตรลักษณ์** เพื่อเป็น การพิสูจน์ การหักล้าง การยืนยัน ด้วยหลักฐาน ที่เกี่ยวกับหลักการดั้งเดิมและการตั้งหลักการใหม่ ที่คล้อยตามชุดข้อมูลหลักฐานใหม่ๆ [สภาวธรรมตามวาระสมัยใดสมัยหนึ่ง] ที่กำหนดขอบเขตเอาไว้ ฉะนั้น ผู้ปฏิบัติธรรมจะละเลยภาระหน้าที่ใน “การเจริญภาวนา-การมณสิการกรรมฐาน” [โยนิโสมนสิการ-การคิดถูกวิธีอย่างครอบคลุมในเหตุและผล] ไม่ได้โดยเด็ดขาด ซึ่งจะเป็นฝัน “กฎแห่งไตรลักษณ์” [อนิจจัง-ทุกขัง-อนัตตา] หรือ “ธรรมนิยาม ๓” [ความไม่เที่ยงปรากฏแห่งสังขตธรรม-ความแปรปรวนปรากฏแห่งสังขตธรรม-ความไม่ใช่ว่าตนปรากฏแห่งธรรมทั้งหลาย] ในคำศัพท์ที่ใช้ในการบรรยายนั้น ในบางคำกว่าผู้ปฏิบัติธรรมจะล่วงรู้ถึงได้อย่างประจักษ์แจ่มชัดนั้น ก็ใช้ว่าจะได้ง่ายๆ ที่จะมีปัญหาเห็นตามเป็นจริง [ยถาภูตญาณทัสสนะ] ด้วยการลงมือปฏิบัติ บางคนอาจใช้เวลาหลายปี หรือทั้งชีวิต หรือชาติหน้าอีกหลายชาติก็ได้ แต่ก็ไม่อยู่เกินความพยายามวิริยะโดยปัญญาที่พึ่งตนเองเป็นสำคัญ [ความเป็นอัตตนาถะ คือ พึ่งตนเองได้] เพื่อเสริมสร้างปัญญาใหม่ๆ ที่ทันการกับการกลุ่มรวมของกิเลสทั้งหลาย เพราะฉะนั้น กระบวนการคิดเพื่อชำระไตรสิกขาให้สะอาดหมดจดปราศจากกิเลสและทุกข์ทั้งหลายจนถึง “สัจภาวะแห่งนิพพาน” [ความตรัสรู้หรืออริยสัจ ๔] ได้ นั้น ในทางธรรมเรียกว่า “**วิสุทธิ ๗**” ได้แก่

- (๑) **ศีลวิสุทธิ**-ปารีสุทธิศีล ๔-สมათานประพฤติได้ในศีล ๕
- (๒) **จิตตวิสุทธิ**-ฌานสมาบัติ ๘-นิโรธสมาบัติ-จตุตถฌาน
- (๓) **ทิฐิวินิวิสุทธิ**-ทุกขสัจ-อุปาทานขันธ ๕ เป็นทุกข์-บุพเพนิวาสานุสติญาณ-สังขารปริจเฉทญาณ
- (๔) **กังขาวิตรณวิสุทธิ**-สมุทัยสัจ-ปฏิบัติสมุปปาท ๑๒-จตุปปาตญาณ-ธัมมัญญิตินญาณ
- (๕) **มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ**-มคคสัจ-กลาปวิปัสสนา-ไตรลักษณ์-สัมมาสนญาณ [อาสวัคขญาณ]
- (๖) **ปฏิบัติญาณทัสสนวิสุทธิ**-วิปัสสนาญาณ ๘-วุฏฐานคามินีปฏิบัติทา-[โคตรญาณ]
- (๗) **ญาณทัสสนวิสุทธิ**-ทุกขนิโรธคามินีปฏิบัติทาญาณ-มคคญาณ-ผลญาณ-ปัจจบเวกขณญาณ

เพราะฉะนั้น ให้ลำดับจำแนกแจกธรรมให้ถูกต้องในแต่ละขั้นของการชำระไตรสิกขาให้บริสุทธิ์สมบูรณ์ คือ พินิจพิเคราะห์ให้ปฏิบัติอันยิ่งยวดที่เกิดขึ้นในวิสุทธิแต่ละขั้นอย่างละเอียดประณีตและลึกซึ้งกว้างไกล หรืออีกนัยหนึ่ง คือ **การเจริญอนุปัสสนา ๗** นั่นเอง ดังนี้

- (๑) “อนิจจานุปัสสนา” คือ พิจารณาเห็นความไม่เที่ยง ย่อมเกิด “ชวนปัญญา-ปัญญาเร็ว”
- (๒) “ทุกขานุปัสสนา” คือ พิจารณาเห็นสภาพแห่งทุกข์ ย่อมเกิด “นิพเพธิกปัญญา-ปัญญาทำลายกิเลส”
- (๓) “อนัตตานุปัสสนา” คือ พิจารณาเห็นความไม่มีตัวตน ย่อมเกิด “มหาปัญญา-ปัญญามาก”
- (๔) “นิพพิทานุปัสสนา” คือ พิจารณาเห็นความเบื่อหน่าย ย่อมเกิด “ติชชปัญญา-ปัญญาคมกล้า”
- (๕) “วิราคานุปัสสนา” คือ พิจารณาเห็นความคลายกำหนัด ย่อมเกิด “วิบูลปัญญา-ปัญญากว้างขวาง”
- (๖) “นิโรธานุปัสสนา” คือ การพิจารณาเห็นความดับเหตุ ย่อมเกิด “คัมภีรปัญญา-ปัญญาลึกซึ้ง”
- (๗) “ปฏินิสัคคานุปัสสนา” คือ พิจารณาความถือผิดยึดมั่น ย่อมเกิด “อัสสามันตปัญญา-ปัญญาไม่ใกล้”

แต่ข้อพึงสังเกต การจะได้ปัญญาเหล่านี้มาเป็น “อภิญญา” คือ ความรู้คมชัด ความรู้ยิ่งยวด นั้น บุคคลนั้นต้องมีปริชาสามารถที่ลู่ถึงฉานสมาบัติ [รูปฉาน ๔] ที่เรียกว่า “จิตตสมาธิ” [เอกัคคตาแห่งวิเวก-ปฐมฉาน และเอกัคคตาแห่งสมาธิ-ทุติยฉาน-ตติยฉาน-จตุตถฉาน] ไม่ใช่ นั่งนอนนึกเอาคิดเอาเองในขณะนั้น ดังนั้นในขณะพึงธรรมหรือศึกษาการปฏิบัติธรรม ย่อมหมายถึง จิตของผู้ปฏิบัติธรรมเป็นสมาธิปราศจากนิเวศน์ในบางส่วนแล้วถึงจะเกิด (๑) “ปัญญาเห็นธรรม-ดวงตาเห็นธรรม” [ธรรมจักขุ-ธรรมจักร (อาณาจักรธรรม)-ปฏิบัติสมุปปาต ๑๒ = เห็นเหตุแห่งทุกข์] ในอันดับต่อไปจึงเป็น (๒) “ปัญญาตรัสรู้” [ไตรลักษณ์ (สัมมสนญาณ)-ภูฏฐานคามินีปฏิบัติทา (วิปัสสนาญาณ ๘)-ทุกขนิโรธคามินีปฏิบัติทา-ปัจจเวกขณญาณ-อาสวัชชญาณ-นิพพาน = เห็นอริยสัจธรรมแห่งอริยสัจ ๔] สำหรับการเห็นด้วยญาณในวิปัสสนา ย่อมเกิดจากการรู้การเห็นด้วยสมาธิตามเป็นจริง [ญาณทัสสนะ-ยถาภูตญาณทัสสนะ ที่เกิดความรู้แจ้งหรือความรู้วิเศษ ที่เรียกว่า “วิชา ๓: ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ-จุตูปปาตญาณ (ทิพพจักขุญาณ)-อาสวัชชญาณ” รวมทั้ง “ญาณ ๓: อตีตังสญาณ-อนาคตังสญาณ-ปัจจุปปันนังสญาณ” จากนั้นก็จะเกิดควบคู่กับวิปัสสนา (ญาณ) ที่เรียกว่า “ญาณ ๑๖-โสฬสญาณ: นามรูปปริจเฉทญาณ-ปัจจยปริคคหญาณ (ปฏิบัติสมุปปาต ๑๒)-สัมมาสนญาณ (ไตรลักษณ์)-วิปัสสนาญาณ ๘: อุทฺธัพพยานุปัสสนาญาณ-ภังคานุปัสสนาญาณ-ภยตูปภูฏฐานญาณ-อาทีนวานุปัสสนาญาณ-นิพพิทานุปัสสนาญาณ-มูญจิตุกัมมตญาณ-ปฏิสังขานุปัสสนาญาณ-สังขารูปกขญาณ-สังขานูโลมิกญาณ-โคตรภูญาณ-มรรคญาณ-ผลญาณ-ปัจจเวกขณญาณ (ญาณทัสสนะอันมีปริวิภูฏ ๓-มีอาการ ๑๒ นั่นคือ ญาณ ๓: สัจจญาณ-กิจจญาณ-กตญาณ ใน กิจในอริยสัจ ๔: ปริญญา-ปหานะ-สังนิภิริยา-ภาวนา หรือ ญาณทัสสนะมีอาการ ๑๘ ประการ ใน โลกุตตรธรรม ๘: มรรค ๔-ผล ๔-นิพพาน ๑ นั่นคือ(๑) สාරวจฺรู้มรรค (๒) สාරวจฺรู้ผล (๓) สාරวจฺรู้กิเลสที่ละแล้ว (๔) สාරวจฺรู้กิเลสที่เหลืออยู่ และ (๕) สාරวจฺรู้นิพพาน เว้นแต่ว่าพระอรหันต์ไม่มีการพิจารณากิเลสที่ยังเหลืออยู่] ถัดจากนั้นจึงตามด้วย อาสวัชชญาณ (มีอาการ ๖๔)-นิพพาน ๒: สอุปาทิเสสนิพพาน-อนุปาทิเสสนิพพาน นั่นเอง]

ด้วยเหตุนี้ ในขั้นตอนของ “วิสุทธิ ๗” นั้น ถ้า “ศีลวิสุทธิ” (ข้อ ๑ ในวิสุทธิ ๗) ไม่สะอาดหมดจดจากกิเลสอย่างหยาบจริงๆ [กายทุจริต ๓-วจีทุจริต ๔] ย่อมทำให้ขั้นตอนต่อไปในการปฏิบัติธรรมฝึกฝนได้จริงใน “มโนกรรม” [มโนทุจริต-มิจฉาทิฏฐิ] นั่นคือ ความล้มเหลว-ความฉิบหายเสียคุณอันใหญ่-ความวิบัติ ของผู้ปฏิบัติธรรมผู้นั้นอย่างไม่มีข้อสงสัยเลย ลองพิจารณาไตร่ตรองให้ประจักษ์ชัดเจนให้เป็นที่ไปตามความจริงประเด็นนี้ คือ จุดเริ่มต้นในการปฏิบัติธรรมที่ถูกต้อง [ธัมมานุวัตรปฏิบัติ-ธัมมานุวัตรปฏิบัติ] ฉะนั้น ในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติธรรมจึงต้องเน้นถึงความสะอาดบริสุทธิ์จากกิเลสทั้งหลาย อันเป็นเหตุแห่งความเศร้าหมองในจิตใจ ด้วยการทำสมาธิด้วยจิตปราศจากนิวรณ์ แล้วย่อยพิจารณาด้วยวิปัสสนา [ญาณ] ต่อไป นั่นคือ อย่าพลาดจาก “วิสุทธิแห่งไตรสิกขา-ความบริสุทธิ์สมบูรณ์แห่งภวานากรรมฐาน” โดยเด็ดขาด มิฉะนั้นบุคคลผู้นั้น ย่อมไม่สามารถละทิ้ง โลกแห่งวัฏฏะหรือสังสารวัฏฏ์นี้ไปได้เลย ไม่สามารถรักษาพันธสัญญาแห่งนิพพานนี้ได้จริง ในความเป็นจริงทางภาคปฏิบัตินี้ “ศีลวิสุทธิ” (ข้อ ๑ ในวิสุทธิ ๗) ก็คือ การสมาทานประพฤติได้ใน “ศีล ๕-เบญจศีล” กับ “เบญจธรรม-เบญจกัลยาณธรรม” อันเป็นธรรมคู่กัน ดังนี้

“ศีล ๕-เบญจศีล” หมายถึง ความประพฤติชอบทางกายและวาจา-การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย-การรักษาปกติตามระเบียบวินัย-ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว-การควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียนได้แก่

- (๑) “ปาณาติปาตา เวรมณี” เว้นจากการปลงชีวิต
- (๒) “อทินนาทานา เวรมณี” เว้นจากการถือเอาของที่เขามิได้ให้
- (๓) “กาเมสุมิจจาจารา เวรมณี” เว้นจากการประพฤติดีกาม
- (๔) “มุสาวาทา เวรมณี” เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง
- (๕) “สุราเมรยมชฺขพมาทภูฏานา เวรมณี” เว้นจากน้ำเมาและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

“เบญจธรรม-เบญจกัลยาณธรรม” หมายถึง ธรรม ๕-ธรรมอันดีงาม ๕ อย่าง-คุณธรรม ๕ ประการ คู่กับเบญจศีล เป็นธรรมเกื้อกูลแก่การรักษาเบญจศีล ผู้รักษาเบญจศีลควรมีไว้ประจำใจ ได้แก่

- (๑) “เมตตาและกรุณา” คือ ความรักใคร่ปรารถนาให้มีความสุขความเจริญ และความสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์ คู่กับศีลข้อที่ ๑
- (๒) “สัมมาอาชีวะ” คือ การหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต คู่กับศีลข้อที่ ๒
- (๓) “กามสังวร” คือ ความสังวรในกาม ความสำรวมระวังรู้จักยับยั้งควบคุมตนในทางกามารมณ์ไม่ให้หลงใหลในรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส คู่กับศีลข้อที่ ๓
- (๔) “สัตถะ” คือ ความสัตย์ ความซื่อตรง คู่กับศีลข้อที่ ๔
- (๕) “สติสัมปชัญญะ” คือ ระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ นั่นคือ ฝึกตน [ทมะ] ให้เป็นคนรู้จักยังคิด รู้สึกตัวเสมอว่า สิ่งใดควรทำ และไม่ควรรทำ ระวังมิให้เป็นคนมัวเมาประมาท คู่กับศีลข้อที่ ๕

ในบางครั้ง ผู้ปฏิบัติธรรมอาจนึกถึงข้อประพจน์แบบพราหมณ์ด้วยคุณธรรม ๔ ประการ คือ “พรหมวิหาร ๔” [อัปมัญญธรรม ๔: เมตตา-กรุณา-มุทิตา-อุเบกขา] หรือ (๑) “ตบะ” คือ การประกอบความเพียร = *วิริยารัมภะ* (๒) “พรหมจรรย์” คือ การละในกามราคะ = *เนกขัมมะ* (๓) “สัตตญาณ” คือ การสำรวมอินทรีย์ ๖ = *อินทริยสังวร* และ (๔) “ทมะ” คือ การฝึกฝนอบรมตนเอง = *ภาวนา* [อิตตัมปทา-ภาวิตต-พระอรหันต์]

อนึ่ง ผู้ปฏิบัติธรรมไม่ใช่พราหมณ์อย่างในสมัยพุทธกาล ก็อย่าลืมประเด็นว่า ตนเองเป็นพุทธมามกะหรือ พุทธศาสนิกชนเพียงอย่างเดียว อย่าหลงประเด็นในข้อนี้ก็แล้วกัน เพราะจะกลายเป็น “ชนผู้หลงทิศ” [ผิดใจ] ได้เช่นกัน คือ ความไม่รู้จักตนเอง ย่อมไม่เกิดบุญนิमितแห่ง “อริยมรรคมีองค์ ๘” [อิตตัมปทา-ภาวนา ๔-ภาวิต ๔] ได้ นั่นคือ *เป็นพุทธก็ต้องเป็นพุทธ* ไม่ใช่เป็นควายจะให้ใครดึงไปไหนก็ไป มันก็เกินไป เพราะไม่ได้ใช้เหตุผลที่ประกอบด้วยปัญญาเลย อันเป็นแสงอรุณแห่งการศึกษาพระธรรมวินัยนี้ แต่อย่างไรก็ตาม ในภาพรวมนั้น ก็ควรเป็น “บารมี ๑๐” หมายถึง *ปฏิบัติอันยอดเยี่ยม คุณธรรมที่ประพจน์ปฏิบัติอย่างยิ่งยวด* คือ ความดีที่บำเพ็ญอย่างพิเศษ เพื่อบรรลุซึ่งจุดหมายอันสูงสุด [สัมโพธิ-ความตรัสรู้พร้อม *อภิสมัย-ความตรัสรู้* *อนุโพธิ-ความตรัสรู้ตาม* *ธรรมอภิสมัย-การตรัสรู้ธรรม-การสำเร็จมรรคผล*] เช่น ความเป็นพระพุทธรเจ้า [พุทธะ] และ ความเป็นมหาสาวก [อนุพุทธะ] เป็นต้น ได้แก่ *ทาน-ศีล-เนกขัมมะ-ปัญญา-วิริยะ-ขันติ-สัจจะ-อธิษฐาน-เมตตา-อุเบกขา* โดยแยกระดับเป็น ๓ ชั้น ได้แก่ (๑) *บารมี-ระดับสามัญ* (๒) *อุปบารมี-ระดับรองหรือจวนจะสูงสุด* (๓) *ปรมัตตบารมี-ระดับสูงสุด* หรือจะเทียบเคียงได้กับ ธรรมชาติ วิจิตร ๔ อย่าง [จิตสทรรคด้วยความต่างแห่งกรรมทั้งปวง] ได้แก่ (๑) “หีนะ” [อย่างเลว] = *ไม่บำเพ็ญบารมี-ปลูชนทั่วไป-ไม่เอาดีสักอย่าง-กลัวจะได้ดี-ไม่ต่ำดีกว่า* (๒) “มัชฌิมะ” [อย่างกลาง-อย่างปานกลาง] = *บารมี* (๓) “ปถิตะ” [อย่างประณีต-อย่างดี] = *อุปบารมี* และ (๔) “อริบตี” [อย่างใหญ่ยิ่ง-อย่างประเสริฐเลิศ] = *ปรมัตตบารมี* แต่ในทางวิจัยเชิงสังคมศาสตร์นั้น นิยมใช้เกณฑ์ ๕ ระดับ สำหรับค่าคะแนนเฉลี่ย [Mean] เพื่อวัดทัศนคติหรือความคิดเห็นเชิงพฤติกรรม ได้แก่ *น้อยที่สุด-น้อย-ปานกลาง-มาก-มากที่สุด* เพราะฉะนั้น การทำความดีในขั้นต่างๆ ก็ไม่แตกต่างจากการสะสมอริยทรัพย์ทั้งหลาย [อริยทรัพย์ ๘: *ศรัทธา-ศีล-หิริ-โอตตปปะ-พาหุสัจจะ-จาคะ-ปัญญา*] ในการสะสมพอกพูนอริยทรัพย์เหล่านี้ จิตใจไม่ขุ่นมัวหรือเศร้าหมองเป็นทุกข์ ซึ่งแตกต่างจากการพอกพูนโภคทรัพย์แห่งโลกธรรมทั้ง ๘ [มีลาภ-ไม่มีลาภ-มียศ-ไม่มียศ-นินทา-สรรเสริญ-สุข-ทุกข์] ย่อมนำความเดือดร้อนไม่เป็นสุข ไม่ว่าจะเป็นสุดดีหรือทุกดีสลับหมุนเวียนกันไปมาก็ตาม ย่อมเรียกว่า “ทุกดีแห่งสังสารทุกข์” [ผู้มี โสกะ-ปริเทวะ-ทุกข์-โทมนัส-อุปายาส เป็นธรรมดา นั่นคือ พระอรหันต์ไม่มีสิ่งเหล่านี้ครอบงำจิตใจ] ทั้งสิ้น ภาวะจิตที่สุกๆ ดิบๆ เดี่ยวสุขเดี่ยวทุกข์ จึงไม่สามารถเข้าถึง “สัจภาวะแห่งนิพพาน” ได้ เพราะนิพพานไม่มีการเกิดการดับ ความเป็นรสแห่งอมตะ [อมตธาตุ] เพียงอย่างเดียวเท่านั้น ไม่เป็นอื่น ผู้ที่เข้าถึงได้ ย่อมไพบูลย์ด้วยความหยั่งรู้ด้วยความว่างเปล่า ด้วยการเดิมจิตใจด้วยความว่างเปล่า ถึงจะเห็นสภาวะธรรมโดยปรมาตถ์นี้ได้จริง.

